Forum Oświatowe Vol 38, No 2(74) (2025) ISSN 0867-0323
https://doi.org/10.34862/fo.2025.2.1

Marta Bogdanowicz
Uniwersytet Gdański, Uniwersytet SWPS, Polskie Towarzystwo Dysleksji,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7610-0345
Izabela Pietrowska
Polskie Towarzystwo Dysleksji
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2289-9921

Uwarunkowania funkcjonowania dorosłych z dysleksją w życiu codziennym – studium porównawcze

Abstrakt: Artykuł stanowi przegląd literatury dotyczącej funkcjonowania osób dorosłych z dysleksją w kontekście ich życia codziennego, zawodowego oraz edukacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań instytucjonalnych w Polsce i w Wielkiej Brytanii. Celem opracowania jest identyfikacja różnic w formach wsparcia oraz wskazanie konieczności wdrożenia skutecznych rozwiązań legislacyjnych w Polsce. Przeprowadzona analiza wykazała, że osoby dorosłe z dysleksją napotykają znaczące trudności, co uzasadnia potrzebę implementacji odpowiednich dostosowań edukacyjnych oraz zawodowych. Równocześnie przedstawiono wybrane przykłady dobrych praktyk wdrożonych w Wielkiej Brytanii. Ponadto sformułowano wnioski i rekomendacje mające na celu wspieranie rozwoju spójnej polityki edukacyjnej oraz społecznej w Polsce.

Słowa kluczowe: dysleksja, osoby dorosłe, wsparcie systemowe, regulacje prawne, edukacja, praca zawodowa

Kontakt:	Marta Bogdanowicz psymbg@gmail.com Izabela Pietrowska izabela.pietrowska2@gmail.com
Jak cytować:	Bogdanowicz, M., Pietrowska, I. (2025). Uwarunkowania funkcjonowania dorosłych z dysleksją w życiu codziennym – studium porównawcze. *Forum Oświatowe*, 38(2), 11–23. https://doi.org/10.34862/fo.2024.2.1
How to cite:	Bogdanowicz, M., Pietrowska, I. (2025). Uwarunkowania funkcjonowania dorosłych z dysleksją w życiu codziennym – studium porównawcze. *Forum Oświatowe*, 38(2), 11–23. https://doi.org/10.34862/fo.2024.2.1

Wprowadzenie

Dysleksja rozwojowa została po raz pierwszy opisana ponad 120 lat temu, a od tego czasu doczekała się wielu różnych definicji i konceptualizacji w literaturze naukowej (Bogdanowicz, 2020). Warto skupić się na jej aktualnym sformułowaniu. Należy podkreślić, że w 2018 roku Światowa Organizacja Zdrowia udostępniła International Classification of Diseases 11th Revision (tj. Międzynarodową Statystyczną Klasyfikację Chorób i Problemów Zdrowotnych – ICD-11; WHO, 2018). Uwzględniono w niej rozwojowe zaburzenia uczenia się. Należy rozumieć je następująco:

6A03.0 Rozwojowe zaburzenie czytania (dysleksja),
6A03.1 Rozwojowe zaburzenie ekspresji za pomocą pisma (dysortografia, komunikacji pisemnej),
6A03.2 Rozwojowe zaburzenie umiejętności matematycznych (dyskalkulia),
6A03.3 Inne określone rozwojowe zaburzenia uczenia się,
6A03.Z Rozwojowe zaburzenia uczenia się, nieokreślone,
6A04 Rozwojowe zaburzenie koordynacji ruchowej (dyspraksja i dysgrafia)[1].

Równocześnie podkreślono, że rozwojowe zaburzenie czytania charakteryzuje się znacznymi oraz utrzymującymi się trudnościami w opanowywaniu umiejętności szkolnych, które są związane z czytaniem, takich jak poprawność, płynność oraz rozumienie czytanych treści. Umiejętności czytania osoby z tym zaburzeniem są znacznie niższe od tego, czego można byłoby spodziewać się od wieku i poziomu inteligencji tej osoby. W efekcie mogą skutkować znacznymi trudnościami występującymi podczas edukacji oraz pracy zawodowej. Dysleksja nie jest spowodowana zaburzeniami sprawności intelektualnej, wadami wzroku lub słuchu, schorzeniami neurologicznymi, brakiem dostępności edukacji, brakiem biegłości w języku nauczania bądź problemami psychospołecznymi.

Gavin Reid (2005) uważa, że dysleksja jest zaburzeniem zdolności przetwarzania informacji dotykającym ludzi w każdym wieku. Zazwyczaj objawia się trudnoś-

1 Na stronie internetowej Rejestru Systemów Kodowania znajduje się inna nomenklatura (stan na 04/05/2025). Zatem rekomenduje się stosowanie zaproponowanego przez nas nazewnictwa.

ciami z pisaniem i czytaniem oraz może oddziaływać na inne dziedziny aktywności umysłowej i fizycznej. Można do nich zaliczyć pamięć, koordynację, orientację przestrzenną, prędkość analizowania informacji. Osoba, która ma dysleksję, może doświadczać trudności w obrębie funkcji fonologicznych, jak i skutecznego przyswajania wiedzy.

Należy wyraźnie podkreślić, że dysleksja nie znika wraz z ukończeniem szkoły, lecz trwa nadal. Może dawać o sobie znać na przykład w kontaktach z obsługą bankową czy podczas prowadzenia samochodu, czyli w codziennym życiu (Bogdanowicz, 2014).

Dysleksja u osób dorosłych może się również objawiać brakiem możliwości efektywnego nauczenia się wybranego zawodu. Ciągle doznawane niepowodzenia szkolne i problemy z doskonaleniem zawodowym mogą doprowadzić te osoby do nieprawidłowości w zakresie funkcjonowania nie tylko psychicznego i społecznego, ale także emocjonalnego (Gindrich, 2004).

Niezwykle istotna jest zatem analiza problemów, z jakimi mierzy się osoba dorosła z dysleksją, oraz porównanie sytuacji w Polsce i w Wielkiej Brytanii pod kątem wsparcia instytucjonalnego, legislacyjnego i edukacyjnego.

Systemowe i psychospołeczne aspekty funkcjonowania osób dorosłych z dysleksją w Polsce

Wzrost świadomości społecznej na temat danego problemu zwykle skutkuje tworzeniem odpowiednich podstaw prawnych umożliwiających jego skuteczne rozwiązywanie. W przypadku dysleksji, rosnące zrozumienie zjawiska doprowadziło do wprowadzenia regulacji prawnych dotyczących głównie dzieci i młodzieży. Niestety, sytuacja dorosłych z dysleksją wciąż wymaga wielu zmian i dostosowań w polskim systemie prawnym (Bogdanowicz, 2007).

Marta Bogdanowicz i Hanna Jaklewicz (1982) opisały wyniki przeprowadzonych badań longitudinalnych. W badaniach wstępnych uczestnikami były dzieci w wieku 10–11 lat. Następnie, po upływie dziesięciu lat, przeprowadzono badania katamnestyczne obejmujące tę samą grupę osób, co umożliwiło ocenę długofalowych skutków analizowanych zjawisk. Wykazano, że zaburzenia emocjonalne uwarunkowane niepowodzeniami szkolnymi miały wpływ na kształtowanie się niektórych trwałych cech osobowości, a także utrudniały tym osobom komunikację społeczną. Wskazuje to na potrzebę systemowego wsparcia psychologicznego i edukacyjnego dla osób z dysleksją – nie tylko na etapie edukacji szkolnej, ale również w dorosłości, celem ograniczenia negatywnych skutków wtórnych zaburzeń emocjonalnych i ułatwienia pełnej integracji społecznej.

Osoby ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu doświadczają niepowodzeń szkolnych. W efekcie mogą one powodować u nich nieprawidłowości w funkcjonowaniu emocjonalnym i społecznym. Znajduje to odzwierciedlenie w ich samoocenie, poczuciu własnej wartości, a także relacjach z otoczeniem. Trudności objawiają się najczęściej w okresie adolescencji. Zaburzenia przystosowawcze wystę-

pują u dzieci i dorosłych. Z tego względu można je określać jako „trudności życiowe" (Bogdanowicz, 2011).

Często u dorosłych osób z dysleksją trudności w czytaniu i pisaniu utrzymują się, ale osoby te wypracowują zastępcze metody rozwiązywania zadań oraz indywidualne sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych. W zależności od czynników wewnętrznych i zewnętrznych, niektóre objawy dysleksji i ich pochodne, które występują w okresie dzieciństwa, zostaną zniwelowane, inne będą nadal obecne, a inne dopiero się ujawnią. Zmiany te zachodzą na różnych etapach życia. Symptomatologia jest zależna od wieku, pełnionych ról, wykonywanych zadań, cech indywidualnych, edukacji oraz uczestnictwa w zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych (Bogdanowicz, 2009).

Urszula Sajewicz-Radtke (2012) przeprowadziła badania empiryczne, których celem było zbadanie jakości życia dorosłych doświadczających w dzieciństwie długotrwałych trudności w nauce wynikających z dysleksji rozwojowej oraz porównanie ich poziomu jakości życia z osobami dorosłymi bez tego typu trudności. Przebadano ponad dwieście osób z całej Polski, które zdały egzamin maturalny oraz kontynuują bądź ukończyły studia wyższe. Wyniki badań wykazały, że osoby z dysleksją rozwojową (w porównaniu do dorosłych osób bez trudności w funkcjonowaniu) mają niższy poziom funkcjonowania w zakresie jakości życia, samooceny, nadziei na sukces i własnej skuteczności. Równocześnie częściej stosowały strategie radzenia sobie ze stresem skoncentrowane na emocjach oraz doświadczały silniejszego lęku i negatywnych emocji.

W ujęciu syntetycznym badanie Katarzyny Marii Bogdanowicz, Marty Łockiewicz, Marty Bogdanowicz i Marii Pąchalskej (2014) miało na celu identyfikację specyficznych deficytów poznawczych oraz ocenę kompetencji w zakresie pisania osób dorosłych z dysleksją w porównaniu z grupą kontrolną. Wyniki ujawniły charakterystyczny profil trudności, obejmujący między innymi ograniczenia w zakresie pamięci fonologicznej krótkotrwałej, świadomości fonologicznej, szybkości automatycznego nazywania, percepcji wzrokowej oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej. Respondenci z dysleksją istotnie częściej popełniali błędy strukturalne w pisaniu esejów, choć nie zaobserwowano istotnych różnic międzygrupowych na przykład w długości wypowiedzi pisemnej czy liczbie popełnionych błędów językowych i interpunkcyjnych.

Zatem opisane powyżej trudności osób dorosłych z dysleksją w codziennym życiu społecznym i zawodowym wskazują na konieczność ich wsparcia systemowego oraz wdrożenia skutecznych rozwiązań legislacyjnych także w Polsce.

Tymczasem w naszym kraju nie wdrożono dotąd systemu opieki, który umożliwiałby dorosłym osobom z dysleksją bezpłatne korzystanie z badań diagnostycznych, pomocy terapeutów czy programów wspierających (Bogdanowicz i Kavkler, 2012).

Niektóre szkoły wyższe w Polsce mają świadomość konieczności wspierania studentów z dysleksją, więc wprowadzają dostosowania na poziomie danej jednostki. Czasami także wykładowcy akademiccy wdrażają indywidualne dostosowania dla tej grupy studentów (Bogdanowicz i Kavkler, 2012; Ziemnicka, 2012a, 2012b). Pomi-

mo upływu ponad dekady od ich publikacji, przedstawione wnioski pozostają wciąż aktualne dla obecnego systemu.

Przegląd stron internetowych wykonany przez Michalinę Ignaciuk i Martę Łockiewicz (2022) wykazał, że jedynie 15% (tj. dziewięć z pięćdziesięciu dziewięciu objętych badaniem) publicznych uczelni wyższych w Polsce oferuje jasno zdefiniowane formy wsparcia dla studentów z dysleksją, co wskazuje na brak systemowych rozwiązań w skali krajowej. Do najczęściej stosowanych form wsparcia na polskich uczelniach należą: dostosowania egzaminów, konsultacje ze specjalistami oraz udostępnianie materiałów dydaktycznych w dostosowanym formacie, jednak ich dostępność i zakres zależy od polityki konkretnej uczelni.

Izabela Pietrowska (2022) przeprowadziła badania własne wśród ponad dwóch tysięcy polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się oraz bez tych zaburzeń. Wykazano, że poziom powodzenia edukacyjnego w szkołach wyższych badanych polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się, którzy mają wysoki poziom samooceny, silne poczucie koherencji, szeroki zakres uzyskanego wsparcia w szkołach wyższych oraz szeroki zakres otrzymanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jest istotnie statystycznie wyższy od poziomu powodzenia edukacyjnego w szkołach wyższych badanych polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się, którzy mają niski poziom samooceny, słabe poczucie koherencji, wąski zakres uzyskanego wsparcia w szkołach wyższych oraz wąski zakres otrzymanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej ($p < 0{,}05$). Ujawnienie tego związku jest niezwykle istotne, ponieważ wskazuje zmienne oddziałujące na powodzenie edukacyjne studentów z tymi zaburzeniami.

W kontekście funkcjonowania osób dorosłych z dysleksją zasadne jest także odniesienie się do artykułu Zoey Stark, Karine Elalouf, Vanessy Soldano, Léona Franzena i Aarona P. Johnsona (2025). Badacze podkreślają, ż e testy diagnostyczne są zazwyczaj czasochłonne i kosztowne[2]. W sytuacji, gdy w Polsce brakuje powszechnie dostępnych i finansowanych rozwiązań w zakresie diagnozy dysleksji u osób dorosłych, szczególnego znaczenia nabiera potrzeba powszechnego wprowadzenia (między innymi w szkołach wyższych i miejscach pracy) przesiewowych narzędzi oceny, umożliwiających wstępne rozpoznanie trudności i podjęcie decyzji o ewentualnej pogłębionej diagnostyce. Zastosowanie takiego narzędzia, jak na przykład *Kwestionariusz objawów dysleksji u dorosłych* autorstwa Michaela Vinegrada w tłumaczeniu i adaptacji Marty Bogdanowicz (2000), byłoby odpowiedzią na tę potrzebę. Jest to szczególnie ważne w warunkach braku finansowania dostępu do specjalistycznej diagnostyki psychologiczno-pedagogicznej.

Znajomość trudności, których mogą doświadczać osoby dorosłe z dysleksją, zaowocowała wdrożeniem regulacji prawnych wprowadzających dostosowania podczas egzaminu teoretycznego na prawo jazdy. W §18 ust. 4 Rozporządzenia Ministra

2 Autorzy (Stark et al., 2025) przedstawiają walidację i analizę rzetelności narzędzia *Dyslexia Adult Checklist*. Jest to 15-punktowy kwestionariusz do samoopisu, który pozwala w sposób szybki i tani oszacować prawdopodobieństwo występowania objawów charakterystycznych dla dysleksji u osób dorosłych.

Infrastruktury z dnia 24 listopada 2023 roku w sprawie egzaminowania osób ubiegających się o uprawnienia do kierowania pojazdami, szkolenia, egzaminowania i uzyskiwania uprawnień przez egzaminatorów oraz wzorów dokumentów stosowanych w tych sprawach (Dz.U. 2023, poz. 2659) czytamy:

> W przypadku osoby z dysleksją, posiadającej opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, dopuszcza się przygotowanie dla tej osoby przez ośrodek egzaminowania indywidualnego egzaminu w zakresie części teoretycznej, w którym uczestniczyć będzie egzaminator prowadzący egzamin oraz inny egzaminator wyznaczony przez koordynatora lub egzaminatora nadzorującego. Egzaminator wyznaczony przez koordynatora lub egzaminatora nadzorującego czyta osobie egzaminowanej treść pytań i odpowiedzi wyświetlane na monitorze komputera. Pozostałe zasady przeprowadzania tego egzaminu nie ulegają zmianie.

Realizacja tych założeń powinna uwzględniać inne formy dostosowań, takie jak na przykład wydłużenie czasu trwania egzaminu teoretycznego.

Pojawienie się powyższych działań podejmowanych na rzecz osób dorosłych z dysleksją rodzi nadzieję na dalsze pozytywne i konieczne w naszym kraju zmiany w tym zakresie.

Specyfika funkcjonowania osób dorosłych z dysleksją w życiu codziennym implikuje bowiem potrzebę wsparcia tej grupy poprzez wprowadzenie kolejnych odpowiednich regulacji prawnych, które gwarantowałyby im bezpłatną pomoc psychologiczno-pedagogiczną czy specjalistyczną w postaci na przykład dostosowań zarówno w miejscu nauki, jak i pracy zawodowej. Analiza wykazała, że w Polsce dopiero na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zaczęto szerzej zgłębiać to zagadnienie. Należy zwrócić społeczną uwagę na podjętą problematykę.

Brytyjski model wsparcia osób dorosłych z dysleksją

Sytuacja osób dorosłych z dysleksją wygląda zupełnie inaczej w Wielkiej Brytanii. Na mocy Equality Act 2010 (Ustawy o równości z 2010 roku) pracodawcy mają obowiązek zadbać o to, aby pracownicy niepełnosprawni (w tym z dysleksją) nie byli traktowani w sposób niekorzystny. Równocześnie muszą zapewnić im odpowiednie dostosowania lub wsparcie. W przypadku wielu zadań biurowych pełne zrozumienie ich indywidualnych trudności wynikających z dysleksji jest konieczne, aby zapewnić im efektywne wsparcie. Większość pracodawców i sektor publiczny są zobowiązani do sfinansowania stosownej oceny diagnostycznej pracownika. Mniejsi pracodawcy mogą natomiast pomóc w pokryciu jej kosztów. Po dokonaniu oceny diagnostycznej lub gdy pracownik posiada raport z oceny dysleksji u dorosłych należy określić – ze specjalistą ds. dysleksji – potrzeby wynikające z miejsca pracy w celu ustalenia najbardziej odpowiednich dostosowań, szkoleń i zakresu wsparcia będących w stanie zmniejszyć trudności oraz stres (British Dyslexia Association [BDA], 2017).

British Dyslexia Association (Brytyjskie Towarzystwo Dysleksji) oferuje diagnozę oraz pomoc w opracowaniu indywidualnych planów wsparcia. Dodatkowo zapewnia ocenę potrzeb miejsca pracy przez wykwalifikowanych ekspertów, którzy działają zgodnie ze standardami etycznymi. Dla niektórych osób dysleksja może stanowić poważną przeszkodę w znalezieniu pracy. Złe doświadczenia w zakresie edukacji nierzadko skutkują brakiem pewności siebie i poczucia własnej wartości. Problemy z czytaniem i pisaniem mogą utrudniać ubieganie się o pracę. Wykonywanie niektórych aspektów pracy, bez zapewnienia odpowiednich przystosowań, bywa niełatwe dla osób z dysleksją.

Pozytywne jest to, że pomimo opisywanych trudności występujących wśród osób z dysleksją, odnotowuje się wzrost liczby tej grupy studentów w brytyjskich szkołach wyższych. Wszystkie uniwersytety posiadają tam także system pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Student może przykładowo otrzymać wsparcie w zakresie terapii pedagogicznej czy nowoczesnych technologii (Pollak, 2012).

W instytucjach szkolnictwa wyższego w Wielkiej Brytanii funkcjonują wyznaczone osoby lub zespoły odpowiedzialne za udzielanie wsparcia studentom z dysleksją, którzy zgłoszą taką potrzebę. Oferowane są różnorodne formy pomocy, dopasowane do indywidualnych potrzeb studentów z udokumentowaną diagnozą. Do powszechnie funkcjonujących dostosowań należy między innymi wydłużenie czasu przeznaczonego na realizację sprawdzianów oraz egzaminów pisemnych. Wsparcie obejmuje także zapewnianie notatek lub materiałów dydaktycznych (tj. prezentacji) w odpowiedniej formie, pomoc w uzyskaniu dedykowanych rozwiązań technologicznych (na przykład specjalistycznego oprogramowania czy komputera) czy w ubieganiu się na przykład o zwolnienie z opłat czesnego (Bogdanowicz i Kavkler, 2012).

Charlotte H. Hamilton Clark (2024) opisała wyniki badań zebrane na podstawie wywiadów przeprowadzonych z pięcioma studentami z dysleksją oraz rozmów z tutorami wspierającymi proces uczenia się na czterech uniwersytetach w Wielkiej Brytanii. Zastosowana analiza ujawniła, że stygmatyzacja związana z dysleksją wpływa negatywnie na akademicki obraz własnej osoby i poczucie własnej skuteczności w nauce. Uczestnicy badania różnili się w podejściu do ujawniania swojej diagnozy – część z nich decydowała się na jej ukrycie, rezygnując jednocześnie ze wsparcia edukacyjnego, co prowadziło do wewnętrznego konfliktu tożsamościowego oraz dalszego obniżenia samooceny. Szczególnie dotyczyło to osób, u których dysleksja nie została rozpoznana na wcześniejszych etapach edukacji. Autorka podkreśla, że ukrywanie diagnozy przed rówieśnikami, wykładowcami oraz pracownikami wspierającymi proces uczenia się może prowadzić do poważnych konsekwencji zarówno psychospołecznych, jak i w obszarze ich powodzenia edukacyjnego w szkole wyższej. Wskazano również na potrzebę podejmowania działań mających na celu zmniejszenie stygmatyzacji, zachęcanie studentów do korzystania z oferowanego wsparcia oraz rozwijanie otwartego dialogu między studentami a kadrą akademicką w zakresie funkcjonowania osób z dysleksją w szkołach wyższych. Wnioski te wpisują się w szerszą debatę dotyczącą poprawy sytuacji studentów z dysleksją na poziomie akademickim.

Marta Bogdanowicz miała możliwość obserwacji zajęć terapeutycznych prowadzonych dla studentów z dysleksją kształcących się w Bangor University. Do udziału w tym przedsięwzięciu została zaproszona przez Tima Milesa (był jednym z pionierów badań nad dysleksją, znanym na całym świecie), który wówczas pełnił funkcję koordynatora działań terapeutów wspierających tę grupę studentów. Zajęcia te adresowane były do osób, które osiągnęły niezadowalające wyniki podczas ostatniej sesji egzaminacyjnej. Obserwacja pozwoliła na bezpośrednie zapoznanie się z pozytywnymi efektami zastosowanej terapii. Wyniki te wskazują na zasadność wprowadzenia także w Polsce szkoleń dla specjalistów, mających na celu przygotowanie ich do efektywnej pracy ze studentami z dysleksją w środowisku akademickim.

Pod wpływem stresu, trudności wynikające z dysleksji mogą się nasilać. Na przykład rozumienie pytań, zapamiętywanie informacji, przygotowanie odpowiedzi i znajdowanie odpowiednich słów mogą stać się problematyczne. Zatem dla tych osób korzystne będzie staranne przygotowanie się przed rozmową kwalifikacyjną w sprawie pracy. Rozważając karierę zawodową lub pracę, ważne jest, aby kandydat z dysleksją rzetelnie i uczciwie pomyślał o swoich mocnych i słabych stronach oraz umiejętnościach. Istnieje wiele odpowiednich dostosowań i rodzajów wsparcia, które mogą być oferowane pracownikom z dysleksją w celu skutecznej pomocy w trudnościach wynikających z posiadanych deficytów. Zdarzają się jednak sytuacje i miejsca pracy, które nie są wystarczająco pomocne w dążeniu do odpowiedniej wydajności pracownika. Osoby z dysleksją mogą być szczególnie podatne na stres. Walka związana z radzeniem sobie w miejscu pracy często może prowadzić do chorób związanych ze stresem. Dlatego ważne jest, aby wybrać taki rodzaj pracy zawodowej, który opierałby się na mocnych stronach osoby z dysleksją (BDA, 2017).

Ci, którzy mają trudności wynikające z dysleksji – bez względu na to, czy zostały formalnie zdiagnozowane, czy nie – powinni umówić się na spotkanie w swoim lokalnym Jobcentre Plus. Mogą tam bowiem uzyskać użyteczne informacje od doradcy do spraw zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Niektóre centra pracy mają umowy ze specjalistami, którzy mogą wspierać dorosłych z dysleksją (BDA, 2017).

Rozwiązywanie opisywanych trudności nie zawsze jest łatwe. Jednak osoby z dysleksją – za pośrednictwem doradcy do spraw zatrudnienia osób niepełnosprawnych – mogą zakwalifikować się do pomocy w ramach rządowych programów (BDA, 2017). Zmieniają się one na przestrzeni lat. Przykładowo do 2019 roku działał program Work Choice. Ten program pomagał osobom niepełnosprawnym, których potrzeb nie można zaspokoić za pomocą innych programów pracy, dostępu do pracy lub przystosowań w miejscu pracy. Może to być spowodowane tym, że osoby te potrzebują bardziej wyspecjalizowanego wsparcia, aby znaleźć zatrudnienie lub utrzymać pracę po jej rozpoczęciu. Obecnie rząd brytyjski pracuje nad nowymi inicjatywami mającymi na celu wsparcie osób niepełnosprawnych i długotrwale bezrobotnych w znalezieniu zatrudnienia. Teraz wdrażany jest i ma zostać rozszerzony Universal Support (GOV.UK, 2025).

Warto podkreślić, że w Wielkiej Brytanii wzrasta liczba absolwentów z dysleksją wchodzących na rynek pracy. Osoby te mogą znaleźć zatrudnienie w sektorach:

publicznym, prywatnym i społecznym. W każdym z nich są pracownicy z dysleksją (Quinn, 2012).

Deficyty wynikające z dysleksji wpływają na uczenie się, ale przy odpowiednim nauczaniu mogą one zostać skompensowane. Na przykład nauka jazdy samochodem może zająć osobie z dysleksją więcej czasu. W Wielkiej Brytanii odpowiednie regulacje prawne umożliwiają więc staranie się o dwukrotne wydłużenie standardowego czasu trwania egzaminu teoretycznego. Ponadto można wysłuchać treść testu (zamiast czytać go samodzielnie). Osoba z dysleksją może także potrzebować więcej prób zaliczenia egzaminu praktycznego. Kluczem jest wykorzystanie uczenia się polisensorycznego. Nowe informacje lub umiejętności muszą zostać utrwalone. Przykładowo, jeśli dana osoba ma słabą pamięć wzrokową, to użyje swojej pamięci słuchowej, aby to zrekompensować. Osoby z dysleksją prawdopodobnie będą potrzebować również więcej czasu, aby utrwalić informacje w pamięci krótkotrwałej. Osoby z dysleksją mają zwykle doskonałą pamięć długotrwałą, więc powinny doskonalić umiejętność korzystania z niej. W Wielkiej Brytanii istnieje możliwość uzyskania odpowiednich dostosowań w trakcie zdawania egzaminów na prawo jazdy. Dostosowania te są szersze niż w Polsce, zależą od zakresu i stopnia nasilenia indywidualnych trudności wynikających z dysleksji. Egzaminatorzy będą więc pytać kandydata na prawo jazdy, jakich dostosowań potrzebuje. Obejmują one:

- » preferencje danej osoby odnośnie do instrukcji werbalnych lub podążania za znakami podczas samodzielnej części testu,
- » pokazanie prostego schematu przed samodzielną częścią testu (zostanie on sporządzony na kremowym papierze),
- » dodanie wskazówek wizualnych (takich jak na przykład supermarket lub stacja benzynowa na trasie) lub powiedzenie kandydatowi numeru wyjazdu z ronda,
- » używanie punktów orientacyjnych, takich jak „skręć w lewo, tuż za kinem",
- » udzielanie wskazówek pojedynczo podczas testu oraz nie więcej niż dwóch wskazówek jednocześnie podczas egzaminu praktycznego,
- » wskazywanie za pomocą gestów (razem ze wskazówkami werbalnymi) lewą i prawą stronę.

Egzaminatorzy są bowiem po to, aby ocenić zdolność osoby do bezpiecznej jazdy, a nie zdolność do zapamiętywania kierunków. Jeśli kandydat chce spytać egzaminatora o to, czy jedzie w odpowiednim kierunku, to może to zrobić. Egzaminatorzy pytają wszystkich kandydatów, czy chcieliby wziąć instruktora nauki jazdy lub inną osobę, która będzie im towarzyszyła podczas egzaminu na prawo jazdy. Dla ludzi z dysleksją obecność dodatkowej osoby może złagodzić stres. Warto raz jeszcze podkreślić, że problemy wynikające z dysleksji mogą się bardzo nasilać w sytuacjach stresowych. Driver and Vehicle Standards Agency (Agencja Standardów Kierowców i Pojazdów) potwierdziła, że egzaminatorzy przeprowadzają tysiące egzaminów na prawo jazdy każdego roku i są bardzo doświadczeni oraz kompetentni w kontaktach z kandydatami o różnych specjalnych potrzebach. Są również świadomi tego, że ludzie mogą

się denerwować, więc dołożą wszelkich starań, aby wszyscy kandydaci byli spokojni (BDA, 2017).

Reasumując, Wielka Brytania wprowadziła odpowiednie regulacje prawne zapewniające modelowy system wsparcia dla osób z dysleksją w miejscu nauki i pracy zawodowej. Równocześnie dba, aby osoby te miały zapewnioną odpowiednią pomoc w różnych sferach życia, na przykład podczas egzaminu na prawo jazdy.

Wnioski i rekomendacje

Osoby dorosłe z dysleksją mogą doświadczać znacznych trudności w codziennym funkcjonowaniu. Niestety w Polsce dotąd nie wprowadzono regulacji prawnych gwarantujących im bezpłatną pomoc psychologiczno-pedagogiczną czy specjalistyczną w postaci na przykład odpowiednich dostosowań w miejscu nauki i pracy zawodowej. W niektórych przypadkach może to przekładać się na ich problemy w zakresie rozwoju edukacyjnego czy zawodowego. Wielka Brytania stanowi przykład kraju, w którym istnieją odpowiednie przepisy umożliwiające wspieranie tych osób na przykład w szukaniu pracy czy w miejscach pracy.

W tabeli 1 przedstawiono zsyntezowaną analizę porównawczą sytuacji osób dorosłych z dysleksją w Polsce i w Wielkiej Brytanii.

Tabela 1. Analiza porównawcza sytuacji osób dorosłych z dysleksją w Polsce i w Wielkiej Brytanii (synteza)

OBSZAR	POLSKA	WIELKA BRYTANIA
Pomoc psychologiczno-pedagogiczna	Brak systemowego wsparcia dla dorosłych	Powszechnie dostępne programy wsparcia
Dostosowania w miejscu pracy	Brak obowiązku ustawowego	Obowiązek zapewnienia dostosowań (Equality Act)
Wsparcie akademickie	Rozwiązania na poziomie niektórych szkół wyższych	Obowiązkowe systemy pomocy
Regulacje egzaminacyjne na prawo jazdy	Nieliczne dostosowania	Szeroki zakres dostosowań
Finansowanie diagnozy	Na koszt osoby prywatnej	W zależności od sytuacji danej osoby są one zazwyczaj pokrywane przez pracodawcę lub szkołę wyższą, lub odpowiednie organizacje

Źródło: Opracowanie własne.

Porównanie sytuacji w Polsce i Wielkiej Brytanii wskazuje na konieczność opracowania krajowego systemu wsparcia osób dorosłych z dysleksją. Zatem rekomenduje się:

1) wprowadzenie ustawowego prawa do bezpłatnej diagnozy psychologiczno-pedagogicznej i terapii pedagogicznej,

2) zobowiązanie pracodawców do wdrażania dostosowań dla osób ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
3) rozwinięcie wsparcia akademickiego na poziomie systemowym,
4) szkolenie urzędników i pracodawców z zakresu specyficznych trudności w uczeniu się,
5) adaptację dobrych praktyk brytyjskich (między innymi w zakresie egzaminów na prawo jazdy) do realiów polskich.

Warto zaznaczyć, że posiadanie zainteresowań poza edukacją i pracą jest ważne dla wielu osób z dysleksją. Umożliwia im to pokazanie swoich mocnych stron i wzmocnienie poczucia własnej wartości. Osoby z dysleksją często odnoszą większe sukcesy w uprawianiu sportów, które zależą od siły fizycznej lub determinacji, niż w dziedzinach wymagających znajomości mnóstwa reguł. Tak więc na przykład pływanie, żeglarstwo, bieganie i siatkówka okazały się popularne wśród osób z dysleksją (BDA, 2017). Odniesienie sukcesu jest zależne między innymi od zdolności i talentów. Występują one także wśród osób z dysleksją. Mogą stanowić dla nich zasoby psychologiczne, dzięki którym możliwe stanie się przezwyciężanie trudności oraz rozwijanie efektywnych sposobów i strategii funkcjonowania w codziennym życiu społecznym, a także zawodowym. Należy podkreślić, że kształtowanie i rozwijanie ich mocnych stron mogłoby zapobiegać wykluczeniu społecznemu tej grupy osób i podnosić ich jakość życia (Łockiewicz i Bogdanowicz, 2013). W Polsce wdrożenie dla dorosłych osób z dysleksją bezpłatnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej czy specjalistycznej – w postaci na przykład odpowiednich dostosowań w miejscu nauki i pracy zawodowej – byłoby dla nich znaczącym wsparciem.

Bibliografia

Bogdanowicz, K. M. (2011). *Dysleksja a nauczanie języków obcych. Przewodnik dla nauczycieli i rodziców uczniów z dysleksją*. Harmonia.

Bogdanowicz, K. M., Łockiewicz, M., Bogdanowicz, M., Pąchalska, M. (2014). Characteristics of cognitive deficits and writing skills of Polish adults with developmental dyslexia. *International Journal of Psychophysiology*, *93*(1), 78–83. https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2013.03.005

Bogdanowicz, M. (2000). Kwestionariusz objawów dysleksji u dorosłych. W: W. Turewicz (red.), *Jak pomóc dziecku z dysortografią* (s. 23–25). ODN.

Bogdanowicz, M. (2007). Świadomość dysleksji w Polsce – badania porównawcze. W: M. Kostka-Szymańska, G. Krasowicz-Kupis (red.), *Dysleksja. Problem znany czy nieznany* (s. 13–37). Wyd. UMCS.

Bogdanowicz, M. (2009). Osoby dorosłe z dysleksją – problem, diagnozowanie, pomoc. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Dysleksji. Dysleksja*, *2*(4), 25–29.

Bogdanowicz, M. (2014). *Sytuacja dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się w polskim systemie oświaty.* Zaprezentowano na Międzynarodowej Konferencji Dyskalkulia – diagnoza, terapia i wsparcie edukacyjne.

Bogdanowicz, M. (2020). Specyficzne zaburzenia uczenia się czytania i pisania – dysleksja rozwojowa. W: I. Grzegorzewska, L. Cierpiałkowska, A. R. Borkowska (red.), *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży* (s. 365–379). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bogdanowicz, M., Kavkler, M. (2012). Prawa studentów z dysleksją studiujących na uczelniach wyższych w Europie – wyniki badań kwestionariuszowych pod patronatem EDA. W: M. Bogdanowicz (red.), *Dysleksja w wieku dorosłym* (s. 314–334). Harmonia Universalis.

British Dyslexia Association [BDA]. (2017). https://www.bdadyslexia.org.uk/

Equality Act 2010. (2010, c. 15). *UK Public General Acts*. https://www.gov.uk/

Gindrich, P. A. (2004). *Funkcjonowanie psychospołeczne uczniów dyslektycznych*. Wydawnictwo UMCS.

GOV.UK (2025). *Government services and information*. https://www.gov.uk/

Hamilton Clark, C. H. (2024). Dyslexia concealment in higher education: Exploring students‘ disclosure decisions in the faceof UK universities‘ approach to dyslexia. *Journal of Research in Special Educational Needs*, *24*, 922–935. https://doi.org/10.1111/1471-3802.12683

Ignaciuk, M., Łockiewicz, M. (2022). Students with Dyslexia in Universities in Poland – Description of the Legal Situation and Good Practices. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, *2*(40), 179–206. https://doi.org/10.12775/PBE.2022.024

WHO. (2018). *International Classification of Diseases 11th Revision. The global standard for diagnostic health information ICD-11*. World Health Organization. https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases

Jaklewicz H., Bogdanowicz, M. (1982). Zaburzenia emocjonalne i ich wpływ na kształtowanie się niektórych cech osobowości, na podstawie badań katamnestycznych dzieci z dysleksją i dysortografią. *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego. Psychologia*, *4*, 19–28.

Łockiewicz, M., Bogdanowicz, K. M. (2013). *Dysleksja u osób dorosłych.* Oficyna Wydawnicza Impuls.

Pietrowska, I. (2022). *Zasoby polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się warunkujące ich powodzenie edukacyjne. Rozprawa doktorska* [niepublikowana rozprawa doktorska]. Uniwersytet Gdański.

Pollak, D. (2012). Studenci z dysleksją w Wielkiej Brytanii (K. M. Bogdanowicz, tłum.). W: M. Bogdanowicz (red.), *Dysleksja w wieku dorosłym* (s. 167–197). Harmonia Universalis.

Quinn, B. (2012). Dorośli z dysleksją w Wielkiej Brytanii: perspektywy po ukończeniu studiów (K. M. Bogdanowicz, tłum.). W: M. Bogdanowicz (red.), *Dysleksja w wieku dorosłym* (s. 157–164). Harmonia Universalis.

Reid, G. (2005). *Dysleksja*. Wydawnictwo K. E. LIBER.

Rejestr Systemów Kodowania. (2023). https://rsk3.ezdrowie.gov.pl/

[Rozporządzenie]. (2024). Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 stycznia 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie egzaminowania osób ubiegających się o uprawnienia do kierowania pojazdami, szkolenia, egzaminowania i uzyski-

wania uprawnień przez egzaminatorów oraz wzorów dokumentów stosowanych w tych sprawach. *Dziennik Ustaw* 2024, poz. 56. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20240000056

Sajewicz-Radtke, U. (2012). *Jakość życia osób dorosłych z dysleksją. Rozprawa doktorska* [nieopublikowana rozprawa doktorska]. Uniwersytet Gdański.

Stark, Z., Elalouf, K., Soldano, V., Franzen, L., Johnson, A. P. (2025). Validation and Reliability of the Dyslexia Adult Checklist in Screening for Dyslexia. *Dyslexia*, *31*(1), e1797. https://doi.org/10.1002/dys.1797

Ziemnicka, M. (2012a). Realizacja idei nauczania włączającego dla studentów z dysleksją na Uniwersytecie Jagiellońskim. W: M. Bogdanowicz (red.), *Dysleksja w wieku dorosłym* (s. 302–313). Harmonia Universalis.

Ziemnicka, M. (2012b). Wspomaganie studentów z dysleksją na Uniwersytecie Jagiellońskim. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Dysleksji. Dysleksja*, *3*(14), 26–29.

Determinants of functioning of adults with dyslexia in everyday life – a comparative study

Abstract: This article for the literature review on the functioning of adults with dyslexia in the context of their everyday, professional, and educational lives, with particular emphasis on institutional background in Poland and the United Kingdom. The goal of the study is to identify differences in forms of support and to indicate the necessity to implement effective legislative solutions in Poland. The analysis showed that adults with dyslexia face significant difficulties, what justifies the need of implementing appropriate educational and occupational accommodations. Simultaneously, are presented the selected examples of good practices adopted in the United Kingdom. Furthermore, conclusions and recommendations are made to aid the support of the development of a coherent educational and social policy in Poland.

Keywords: dyslexia, adults, institutional support, legal regulations, education, professional life